
Juutalais- emansi- paation asialla

Satu Matikainen: Great Britain, British Jews, and the International Protection of Romanian Jews, 1900–1914: A Study of Jewish Diplomacy and Minority Rights. Jyväskylä Studies in Humanities 56 Jyväskylä 2006. 237 s.

■ Satu Matikainen on ottanut juutalaisten emansipaation historiaan – ja tätä kautta myös

antisemitismin historiaan – liittyvässä tutkimuksessaan tarkastelun kohteeksi Ison-Britannian juutalaisten järjestöjen ja vaikuttajien Romanian juutalaisten hyväksi 1900-luvun alussa harjoittaman toiminnan Romanian juutalaisten pyrkinessä saamaan heiltä tuolloin vielä puuttuvat kansalaisoikeudet. Ison-Britannian juutalaisjärjestöjen osalta kysymys oli ns. juutalaisdiplomatiasta, Ison-Britannian jo kansalaisoikeudet saaneen juutalaisen poliittisen ja taloudellisen eliitin pyrkimyksistä edistää uskonveljiensä emansipaatiopyrkimyksiä maissa, joissa he olivat vielä kansalaisoikeuksia vaila.

Eräs juutalaisen diplomatian merkittävimmistä painopistealueista oli 1900-luvun alussa ns. Romanian juutalaiskysymys, ongelma Romanian juutalaisten asemasta ja heidän puuttuvista kansalaisoikeuksista: Romaniassa eli 1900-luvun alussa ilman kansalaisoikeuksia eräs Euroopan suhteellisesti suurimmista juutalaisvähemmistöistä, noin 4,5 % maan väestöstä. Täysin poikkeuksellista juutalaisten kansalaisoikeuksien puuttuminen ei 1900-luvun alun Itä-Euroopassa tuolloin ollut, harvinaista kylläkin. Romanian tapauksessa oman lisädimensiona Romanian juutalaiskysymykseen toi myös vuoden 1878 Berliinin sopimus ja Romanian siinä kansainväliselle yhteisölle antamat lupaukset juutalaisvähemmistönsä aseman parantamisesta.

Antisemitismi on ollut viime vuosikymmeninä kansainvälisestikin hyvin vilkkaan tutkimuksen kohteena, tosin tutki-

muksen keskiössä on ollut ennen kaikkea holokausti sekä maailmansotien välisen kauden antisemitismi. Tässä yhteydessä myös Romanian antisemitismi on kuulunut tutkimuskohteisiin. Romanian juutalaiskysymystä on tutkittu aiemmin jossain määrin myös 1800-luvun viimeisten vuosikymmenten osalta, mutta 1900-luvun alku on jäänyt alan tutkimuksessa vain varsin kursorisen huomion kohteeksi. Romanian juutalaisten historialla on oma keskeinen paikkansa Euroopan 1900-luvun juutalaisten historiassa, ei vähiten siksi, että Romaniassa on kyseenalainen kunnia olla Euroopan valtioista vuonna 1923 viimeisenä juutalaisille kansalaisoikeudet myöntänyt valtio. Romanian juutalaiskysymyksen keskeisyydestä huolimatta aihepiiri on saanut tutkimuksen kentässä tähän mennessä yllättävän vähän huomiota osakseen. Siten voi syystä sanoa, Satu Matikaisella on ollut selvä tutkimuksellinen aukko täytettävänä.

Tutkimuksessaan Matikainen pyrkii toisaalta selvittämään, miten Ison-Britannian juutalaiset harjoittivat diplomaattiansa romanialaisten uskonveljien olojen parantamiseksi, ketkä henkilöt ja mitkä järjestöt olivat tässä keskeisessä asemassa, mitkä olivat ko. diplomatian kulloisetkin tavoitteet ja miten hyvin tavoitteisiin päästiin. Toisaalta Matikainen pyrkii tarkastelemaan, millainen suhde Ison-Britannian ulkoministeriöllä oli juutalaisen diplomatian harjoittajiin, teki-kö Iso-Britannia mitään Romanian juutalaisten hyväksi ja miten Romanian juutalaiskysy-

mykseen liittyvät mielipiteet erosivat ulkoministeriön sisällä. Matikaisen tutkimus keskittyy myös ko. politiikan taustalla olleisiin motiiveihin niin Ison-Britannian juutalaisten kuin ulkoministeriönkin osalta. Matikainen haluaa selvittää, missä määrin ja miten päätöksentekoon vaikuttivat milloinkin aikakauden näkemykset vähemmistön oikeuksista ja niiden kansainvälisestä suojelusta tai juutalaisemansipaation toteutumisesta tai toisaalta ajankohtaiset poliittiset kysymykset, kuten siirtolaisuuteen liittyneet ongelmat ja Balkanin alueen poliittinen tilanne.

Matikainen pohjaa tutkimuksensa sekä viralliseen brittiai-neistoon että Ison-Britannian juutalaisyhteisöä edustavien instituutioiden ja yksittäisten vaikuttajien tuottamaan materiaaliin. Edellä mainitusta materiaalista keskeisimmällä sijalla on ulkoministeriön arkistosta löytyvä aineisto ja jälkimmäisestä Ison-Britannian juutalaisten juutalaisjärjestöjensä ulkopoliittikkaa vuonna 1878 koordinoimaan perustaman toimielimen, *Conjoint Foreign Committee* tuottama aineisto. Arkistomateriaalin ja erilaisten virallisten julkaisujen ohella tutkimuksessa on keskeisessä asemassa myös aikakauden lehdistö – ennen kaikkea lontoolainen *The Jewish Chronicle* – sekä aikalaiskirjallisuus, mm. erilaiset Romanian juutalaiskysymykseen paneutuneet pamfletit.

Rakenteeltaan Matikaisen tutkimus on suurimmalta osaltaan kronologinen. Matikainen käsittelee tutkimuskysymystään 1900-luvun alun osalta Romanian juutalaisten Isoon-

Britanniaan suuntautuneen siirtolaisuuden kontekstissa jatkaen myöhemmän tarkastelujakson osalta Romanian ja Balkanin alueen yleisemminkin luomassa viitekehyksessä. Keskeiseen asemaan nousevat tällöin Romanian vuoden 1907 talonpoikaiskapina sekä vuosien 1912–13 Balkanin sodat ja niiden rauhankonferenssit.

Matikainen osoittaa tutkimuksessaan, että Romanian juutalaisten asema näytteli keskeistä osaa Ison-Britannian juutalaisyhteisöjen harjoittamassa diplomatiassa 1900-luvun alun ja ensimmäisen maailmansodan syttymisen välisenä aikana. Erilaisten yhteydenottojen, parlamenttipuheenvuorojen, lehdistön ym. vaikutuskanavien kautta Ison-Britannian juutalaisyhteisö painosti ulkoministeriötä puuttumaan Romanian juutalaisten kohteluun. Matikaisen mukaan brittihallitus oli maansa juutalaisyhteisön kanssa periaatteessa samaa mieltä siitä, että Romanian juutalaispolitiikkaan tulisi puuttua, mutta se oli kuitenkin haluton ryhtymään tähän tähtääviin toimiin yksin. Ulkoministeriö olisi halunnut, että Euroopan suurvallat olisivat olleet Romanian juutalaisten asiassa liikkeellä yhdessä. Tämä ei taas toteutunut osan suurvalloista suhtautuessa kielteisesti Romanian tilanteeseen puuttumiseen.

Romanian juutalaisten kansalaisoikeuksia ajaessaan ulkoministeriön politiikan vaikuttimena toimi Matikaisen mukaan vuoden 1878 Berliinin sopimus ja siinä Romanian juutalaisille luvatut vähemmistöoikeudet, joskin oma merkityksensä oli myös suurvaltasuhteilla sekä

Isoon-Britanniaan kohdistuneen juutalaissiirtolaisuuden vaikutuksella. Näistä viimeksi mainitulla oli Matikaisen mukaan oma osansa myös Ison-Britannian juutalaisyhteisön toimissa Romanian juutalaispolitiikan muuttamiseksi, mutta että tietoisuus Romanian juutalaisten puuttuvista kansalaisoikeuksista ja brittijuutalaisten halu auttaa tässä yhteydessä sorrettuja uskonveljiään, oli kuitenkin merkittävin vaikutin.

Matikainen arvioi Ison-Britannian vuosien 1900–14 juutalaisdiplomatian jääneen suorien vaikutustensa puolesta varsin vähäiseksi. Romania tosin suostui tekemään vuosien mittaan tiettyjä myönnytyksiä säätämiensä juutalaisvastaisten lakien soveltamisessa, mutta Matikaisen mukaan näitäkään myönnytyksiä ei voi pitää juutalaisdiplomatian suoranaisina seurauksina. Matikainen katsoo, että Romanian juutalaisten sorretun aseman tässä yhteydessä saama kansainvälinen huomio saattoi kuitenkin vaikuttaa Romanian juutalaispolitiikkaa hillitsevästi. Epäonnistumisestaan huolimatta Ison-Britannian juutalaisten ponnisteluja voi pitää merkittävinä siinä mielessä, että ne toivat kansainvälisen vähemmistöjen suojelun näkyvästi esille. Juutalaisjärjestöjen 1900-luvun alun harjoittamalla diplomatialla voi siten katsoa olleen merkittävä sijansa vähemmistöjen suojelun historiassa. Ne pohjasivat myös ensimmäisen maailmansodan jälkeen aktuaalistunutta työtä kansainvälisen vähemmistön suojelun standardien luomiseksi. Myös tässä työssä juutalaisjärjestöt näyttelivät keskeistä osaa.

Matikaisen tutkimuksessa on paljon kiitettävää, mutta se antaa myös aihetta kritiikkiin. Työn suurimmat heikkoudet liittyvät sen tutkimusalalliseen kapeuteen. Matikainen hallitsee kyllä aiheensa hyvin siltä osin, kun toimijoina ovat Ison-Britannian juutalaisjärjestöt tai ulkoministeriö. Juutalaisdiplomatiata ei voi kuitenkaan irrottaa juutalaisemansipaatiosta, ja tämä olisi puolestaan edellyttänyt juutalaisemansipaation vastavoiman, antisemitismin voimakkaampaa huomioon ottamista. Nyt niin brittiläisen kuin romanialaisenkin antisemitismin merkitys jää työssä varsin vähälle huomiolle. Matikaisen mukaan antisemitismi ei ollut ratkaiseva vaikutin Ison-Britannian ulkoministeriön toiminnassa, ei ainakaan Romanian tapauksessa.

Yksittäiset virkamiehet saattoivat tosin esittää hieman epäasiallisiakin kommentteja juutalaisista ja ajoittain Romaniasa asemapaikkaansa pitäneet diplomaatit saattoivat omaksua romanialaisten selityksiä ja asenteita sellaisenaan, mutta että ulkoministeriön virkamiehet esittivät ylemmyydentuntoisia ja halventavia kommentteja myös romanialaisista. Matikaisen mukaan antisemitismi ei saavuttanut Isossa-Britanniassa koskaan intellektuaalista arvostusta. Näin varmasti olikin julkisen antisemitismin osalta, mutta tämä ei sulje pois piilevää juutalaisvastaisuutta. Voi syystä kysyä esimerkiksi, missä määrin päätöksentekoon ulkoministeriön sisällä vaikutti se, kuinka täydellä sydämellä ministeriön virkailijat ajoivat eteenpäin juutalaisjärjestöjen esiin nostamia asioita? Matikai-

sen olisi ollut syytä problematisoida myös tätä työssään. Ison-Britannian 1900-luvun alun ulkoministeriö oli joka tapauksessa virasto, jonka virkamieskuntaan juutalaisia ei juuri haluttu.

Mitä romanialaisen antisemitismin osuuteen tulee, niin Matikainen tuo kyllä Romanian antisemiittisyyttä esille tutkimuksensa taustaluvun useammassakin alaluvussa, mutta tämä puoli jää työssä silti varsin ohueksi. Taustan keskeisin anti on tältä osin Romanian juutalaisvastaisen lainsäädännön esittely. Romanian antisemiittinen lehdistö, antisemiittinen järjestö- ja puoluetoiminta ym. brittien juutalaisdiplomatian tietoisena romanialaisena vastavoimana toiminut puoli jää puoli jää sitä vastoin lähes huomiotta. Romanialaisen antisemitismin kontekstuaalisen merkittävyyden huomioiminen olisi tehnyt myös ymmärrettäväksi sen, miksi työssä tarkastelun kohteena olleen juutalaisdiplomatian konkreettiset saavutukset jäivät sittenkin niin vähäisiksi kun jäivät.

Työn suurimmat ansiot liittyvät tutkimuksen mittavaan lähdepohjaan ja siitä nousevaan johtopäätösten tekoon. Matikainen on hyödyntänyt niin Ison-Britannian kuin Ison-Britannian juutalaisyhteisönkin osalta tutkimukseensa kaiken olennaisen arkistoaineiston. Tätä hän on täydentänyt huomattavalla määrällä erilaista painettua alkuperäisaineistoa. Matikainen on myös tavoittanut aihepiiriin liittyvästä aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta kaiken keskeisimmän. Aihepiirinsä hyvin hallitseva Matikainen käyttää laajaa aineistoaan

asiantuntevasti. Hän hallitsee lähdetyöskentelyn ja pohjaa päätelmänsä perustellusti käyttämäänsä alkuperäisaineistoon. Kysymyksenasettelultaan selkeä ja looginen tutkimus tarjoaa uutta verifioitua tietoa Britannian juutalaiseliitin yrityksistä parantaa 1900-luvun alussa Romanian juutalaisten yhteiskunnallista asemaa. Matikaisen ensimmäisenä suomalaisena yleisen historian väitöskirjana alan kansainväliseen keskusteluun tarkoitettua työtä on pidettävä ansiokkaana lisänä juutalaisemansipaation historian tutkimukselle.

Eero Kuparinen